

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

11-12

2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 1448 sahifa, 5-dekabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent Arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna GF universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), dotsent
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Взаимодействие реального и финансового сектора экономики в современных условиях.....	12
Шарипов Конгратабай Аvezимбетович, Зайнутдинова Умида Джалаловна	
Развитие исламских банковских продуктов в коммерческих банках.....	19
Иноятова Камола Фуркатовна	
Kreditlashda risklarni boshqarish usullaridan foydalanish.....	23
Abdullayeva Sharbat, Abdullayeva Nozima	
Korxonalarining tashqi iqtisodiy faoliyatdagi raqobatdoshligini ta'minlashda marketingdan foydalanish.....	29
Axmedov Ikrom Akramovich	
Hududlarda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning zamonaviy tahlili	36
Butaboyev Maxamadjon, Gaibnazarova Zumrat Talatovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari	41
Yavmutov Dilshod Shoyimardonkulovich	
Zamonaviy ekoshaharlar barpo etish va uni tatbiq etish zaruriyati.....	47
Zikrullayev Valixon G'aybullayevich	
Indian Festivals and Nature Conservation: Connecting People for Sustainability	52
Nigora Saidmuradova Aslamovna, Anil Kumar	
Financing clean energy projects in different ways.....	59
Botirov Azamat Axmedovich, Fayziyev Samandar Sobir ogli	
Теоретические основы развития социальной инфраструктуры.....	67
Алимова Муниса Юльчиевна	
O'zbekistonda tadbirkorlik subyektlarining raqamli marketingdan foydalanish holati va rivojlanish tendensiyalari.....	71
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Aholiga bank xizmatlarini ko'rsatish tizimini takomillashtirish	81
Uskanov Eldor	
Investitsiya loyihalarini islom moliya instrumentlari orqali moliyalashtirish yo'llari	86
Haydarov O'ral Axmadovich	
"Yashil" iqtisodiyotga o'tishda esg omillar asosida investitsiya kiritishning o'rni va ahamiyati	93
Nosirov Egamqul Ismailovich	
"Enesses" MChJ da marketing muhitini tahlil qilish va takomillashtirish	100
Musyeva Shoira Azimovna	
Использование информационных и коммуникационных технологий в совместных образовательных программах: проблемы и решения.....	107
Ташева Севара Равшановна	
Iqtisodiy globallashtirishning nazariy asoslari.....	111
Abduraxmonov Farxod Abdufarmonovich	
Sanoat korxonalari samaradorligini oshirishning nazariy-amaliy asoslari.....	117
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Fiskal siyosat va soliq to'lovchilar faoliyatini tartibga solishning nazariy masalalari	122
Isroilov Bohodir Ibragimovich, To'rayev Alijon Akmal o'g'li	
Bank daromadlarini oshirishda masofaviy bank xizmatlarini tutgan o'rni.....	128
Xudoyorov O. O.	
Elektron savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish	132
Po'latov Xudoyberdi O'ktamovich	
Ekonometrik modellash asosida mavsumiylikning turistik mahsulotlar ishlab chiqarishga ta'sirini kamaytirish usullari.....	135
Xamzayeva Dilfuza Samarovna	
Yuridik shaxslar soliq yukining shakllanish omillari va uni optimallashtirish muammolari	141
Abduturopov Jasurbek Nozimjonovich	
Tadbirkorlik risklari tavsifi va tasniflashning nazariy masalalari	148
Bektemirov Abduraxmid Abdumalikovich	
Urban farming.....	151
Ahmedova Ziyodahon Saydulloxon qizi, Askarov Hasanboy Holdorovich	
A Foreign Experience of Forming Small Business and Private Entrepreneurship Infrastructures (An Example of Usa).....	153
Kosimov Sardor Dilmurodovich, Akbarov Abdulkhamid Akmal ugli	
Principal Protected Notes on the credit rating of National Bank of Uzbekistan	159
Abdug'aniyev Abdulaziz Alisher o'g'li	
Features and Challenges of Digital Transformations in the Service Sector	164
Kurbanova Maftuna Lazizovna	
Kichik biznes va tadbirkorlikning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar.....	170
Kurbonov Jasurbek Pozilovich	

Jamoat transport tizimini raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanishning dolzarbligi.....	173
Kushakova Ma'mura Narimanovna	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	176
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li, Raxmatov Ziyodullo Nosirovich	
Financing clean energy projects in different ways	179
Botirov Azamat Axmedovich, Fayziyev Samandar Sobri ogli	
O'zbekistonning mehnat migratsiyasidagi hamkorligi haqida ba'zi mulohazalar (Qozog'iston va Rossiya misolida)	187
Azamatova Gulmira Bayirbekovna	
Assessment of management effectiveness in ensuring economic and financial stability	191
Akramova Aziza Abduvohidovna	
Международное сотрудничество Республики Узбекистан в сфере образования	196
Жамалова Гулнора Гуломовна, Айматова Фариди Хуразовна	
O'zbekistonning ekologik muammolariNI bartaraf etish va yashil iqtisodiyotga o'tish yo'nalishlari.....	202
Aliyev Azim Tolip o'g'li	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	205
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли	
Qashqadaryo viloyatida tabiiy resurslardan foydalanish istiqbollari.....	211
Xo'janova Gulshoda Otamurodovna	
Raqamli marketing strategiyalarining raqamli iqtisodiyotda iste'molchilar xulq-atvoriga ta'sirini tahlil qilish.....	214
Raxmatova Sitora Shuxratjon qizi	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini takomillashtirish.....	221
Xudayberganova Zarofat Zaxidovna	
O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni rivojlantirishda ichki va tashqi muhit.....	227
Saypullayev Ilhomjon Abduraxmonovich	
Buxgalteriya axborotining sifat tavsiflari	233
Raxmatova Shaxnoza Shukurovna	
Роль и значение логистики в развитии коммерческой деятельности торговых предприятий	240
Маматкулова Шоира Джалоловна	
Uzum yetishtirishning tashkiliy-huquqiy munosabatlari va sohani rivojlantirish imkoniyatlari.....	245
Boltayev N. N.	
Tashqi savdo jarayonlarini tashkil qilishning nazariy uslubiy asoslari.....	249
Qurbonov A. U.	
Korxonalarda pul mablag'lari auditini takomillashtirish yo'llari.....	254
Karamatova Noiba Xusniddinovna	
Kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini o'ziga xos xususiyatlari.....	259
Axmedov Oybek Turgunpulatovich	
Агротуризм как источник дополнительного дохода для фермеров в самаркандской области.....	263
Анваров Нодир Аллаёрович, Назарова Раъно Рустамовна	
Tijorat banklari faoliyatida islomiy bank xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari	272
Absamatov Askar Ergashovich	
Kichik biznes subyektlari faoliyatida mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatishning zamonaviy holati.....	277
Yusupov Abbosxon Aliyevich	
The Experience of The Japanese State in Increasing Investment Activity in Uzbekistan	285
Satoshi Sugahara, Ochilov Bobur	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida sotish baholarining tahlili.....	292
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna	
Tadbirkorlik subyektlari eksportida raqamli platformalardan foydalanish strategiyalari.....	297
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
Tijorat banklarida xalqaro iqtisodiy sanksiyalar va eksportga taqiqlar bilan bog'liq risklarni baholash va kamaytirish matritsasining metodologiyasi	304
Keldiyorov Shohruh Ilyos o'g'li	
Sotish jarayonlari hisobini buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari asosida takomillashtirish.....	308
Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Tijorat banklari faoliyatida transformatsiyalanish jarayonlarining asosiy yo'nalishlari.....	313
Bekmurodov Abbos Amiriddinovich	
Agroklasterlarda moliyaviy natijalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari.....	318
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Toshpulatov Jalil Baxodirovich	
Tijorat banklarida investitsiya siyosatini amalga oshirishning muhim jihatlari.....	324
Abiyev Davron Ilxomovich	
Проблемы и решения при оптимизации финансового моделирования деятельности предприятия	331
Юлдошева Гулноза Абдинабиевна	
Hududiy iqtisodiy xavfsizlik va uning asosiy xususiyatlari.....	336
Raximov E. N.	

Boshqarish sifatining iqtisodiy mohiyati va uni rivojlantirish masalalari	343
Shoyev Davronbek Axmadjonovich, Ahmadjonova Gulsanam	
Важность данных о движении затрат для повышения эффективности управления предприятием.....	346
Расулова Ш. Х.	
Korxonalar daromadlariga ta'sir qiluvchi risklarning tahlili	351
Sa'dullayev Oybek Turdiali o'g'li	
Xalqaro standartlar asosida daromadlar hisobini tashkil etish.....	364
Abdusaidov Sanjar Jaloliddin o'g'li	
Выработка страховой системы защиты владельцев депозита.....	368
Узакова Камола Бехзодовна	
Обзор законодательных и регуляторных положений по введению и регулированию	
Исламской банковской деятельности в юрисдикции Республики Казахстан	372
Ёркулов Умиджон	
Перспективы развития производства и экспорта плодоовощной продукции в Узбекистане	378
Узганбаева Дилноза Тохтасиновна	
Перспективы развития государственного управления высшим образованием	
в условиях функционирования рынка	382
Умаров Диёр Равшанович	
O'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o'ziga xos xususiyatlari	388
Turovova Nigora Xolmurod qizi	
Qishloq joylarda xizmat ko'rsatish sohasi orqali aholini ish bilan bandligini ta'minlash istiqbollari.....	393
Taylakova Dilafro'z Baymamatovna	
Увеличение привлекательности инвестиций в туристической	
отрасли через стратегическое финансирование	399
Хусниддинов Нуриддин	
Agrobiznesni innovatsion rivojlantirish loyihalarini moliyalashtirishning metodologik asoslari.....	402
To'ychiyev Abduraxmon G'ofurovich	
Virtual bank – kelib chiqishi va moliyaviy xizmatlar kelajagi.....	406
Nabiyeva Feruza Odilovna	
Проблемы и перспективы развития депозитных операций	
коммерческих банков Республики Узбекистан	411
Холмирзаев Эльбек Бахтиерович	
Smart-shartnomalar – raqamli marketingning zamonaviy texnologiyalaridan biri sifatida	415
Yahyojonov N. B.	
Banklarda depozit operatsiyalarini hisobini yuritish tartibi	420
Mirzayeva Xilola Jaloliddin qizi	
Kichik biznes korxonalariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning iqtisodiy samaradorligi	424
Mamanazarova N. J., Jamilova N. X.	
Проблемы привлечения финансирования за счет корпоративных облигаций	429
Рахмедова Мадинахон Нусрат кизи	
Формирование финансовой стратегии местных бюджетов	433
Примова Н. И.	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishning dolzarb muammolari va ularning yechimlari	440
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
O'zbekistonda hududlar kesimida raqamli iqtisodiyotning rivojlanish holati.....	445
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Experience of Islamic financial organizations in CIS countries	
and opportunities to use it effectively in Uzbekistan	450
Sattarova Dilfuza Dilshodbekovna	
Qashqadaryo viloyati hududlarining vertikal o'sish holati va xususiyatlari	456
Erkayeva Gulbaxor Panjiyevna, Raximova Madina Shuxrat qizi	
Innovatsion o'sishga inson kapitali ta'sirining zamonaviy yondashuvlari.....	462
Ostanov Egamberdi, Ostanova Mashxura Egamberdiyevna	
Kapital bozorida institutsional investorlar sifatida sug'urta kompaniyalari ishtiroki	466
Omonov Sardor O'lmasovich	
Tadbirkorlik subyektlarining raqamli transformatsiyasining asosiy va muhim jihatlari.....	472
Nutfulloyev Tolib G'olib o'g'li	
Korxonalarda korporativ madaniyatni rivojlantirish asoslari.....	478
Sadikova Muslima Alisher qizi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS)ga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tuzish usullari.....	483
Sabirova Zaynab Qadambayevna	
Фондовые рынки и финансовая грамотность: путь к финансовому осознанию	488
Режаббаев Сарвар Умархонович	
Turistik korxonalarda yashil innovatsion mahsulotlar orqali samaradorlikni oshirish.....	491
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Milliy kapital bozorida korporativ qimmatli qog'ozlar amaliyoti tahlili.....	497
Otaxonova Shohyora	

Aholining turmush farovonligini yashlashning ijtimoiy-iqtisodiy masalalari.....	502
Qobilova Shaxnoza	
Surxondaryo viloyatida sug'oriladigan yerlardan foydalanish holatining statistik tahlili.....	505
Sharifi Abdul Fatah	
Economic and Social Significance of Personnel Management in Manufacturing Enterprises: A Dual Dimension Analysis.....	512
Sarimsakov Baxtiyor Rahmonjanovich	
Samarqand viloyatida iste'mol tovarlar bozorining rivojlantirish istiqbollari	518
Usmanov Zayniddin Berdirasulovich	
Qurilish tashkilotlarida xodimlarning innovatsion faolligini oshirish yo'llari	523
Usmanov Ixom Achilovich	
Investitsiya jozibadorligini baholashning o'ziga xos jihatlari va metodlari.....	527
Uroqboyeva Farzuna Axmadjonovna	
Mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida sanoat 4.0 ning roli: tahlil va natijalar	532
Xujaxonova Sitara Baxtiyor qizi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida qishloq joylarda davlat xususiy sherikchilik asosida raqamli xizmatlarni takomillashtirish.....	537
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
Kichik firmalar raqobatbardoshligini oshirishning mintaqaviy muammolari (Xorazm viloyati misolida).....	542
Vaisov Dilshod Ibodullayevich	
"Sam Antep Gilam" mchjda marketingni boshqarishni takomillashtirish yo'llari	549
Usmonova D. I.	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	555
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna	
Factors for the Development of The Industrial Sector of the Economy	559
Zakhidov Nodir Umidjanovich	
Mintaqa tumanlararo xo'jalik yurituvchi subyektlar qo'shma biznesini konvergent modeli	563
Yusupov Fayzulla Yakubovich	
Aholini biznesga jalb qilishda tijorat banklarining roli.....	567
Yaxshimuratova Xasiyat Xudaybergenovna	
Mahalliy gastronomik turizmni rivojlantirishda nazariy asoslar.....	571
Sultonov B. A.	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	575
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich	
Проблемы привлечения иностранных инвестиций в инновационном развитии экономики Узбекистана.....	580
Хамракулова О. Д., Халмурзаев М., Аликулов С. А.	
Тенденции развития жилищного строительства.....	585
Алиева Зилола Маматвалиевна	
Учет и анализ производственных затрат на предприятиях	589
Аделя Азаматовна Нематова, Ибрагимов Мансур Мардонович	
Meva-sabzavotchilik klasterlarini rivojlantirishda xorij tajribasi.....	592
Botirov Erkinjon Xayitovich	
Zamonaviy xizmat ko'rsatish bozori: xalqaro tendensiyalar va uy-joy fondi muammolari sarhisobi.....	598
Sanakulova Barnogul Rizakulovna, Berdiyeva Dilfuza Axatovna	
Роль рынка капитала в обеспечении макроэкономической стабильности Республики Узбекистан	605
Дадаханова Саида Махаммаджон кизи	
Iqtisodiyotning xususiy sektorida inson resurslarilarni moddiy rag'batlantirishni takomillashtirishda xorij tajribasi.....	608
Baxtiyorova Umida Ulug'bek qizi	
Korxonalarining investitsiya faolligini ta'minlashda soliqlarning rag'batlantiruvchi rolini oshirish xususiyatlari.....	613
Ilyasova Barno Axmadovna	
Dunyo davlatlari iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish tendensiyalari.....	618
Imomaliyeva Mohizoda, Raxmatullayev Lazizbek Nematullo o'g'li	
Особенности применения теории игр в задачах организационно-экономического механизма тепличного хозяйства	623
Дурманов Акмал Шаймарданович	
Sanoat korxonalarida iqtisodiy resurslar mohiyatini tavsiflovchi tushunchalar	628
Doniyorova Shaxnoza Doniyorovna	
Mikromoliyalash tashkilotlari faoliyatining operatsiyalar tahlili.....	633
Kamalov Shuxrat Kamalovich	
Temiryo'l transporti sanoat kompleksi korxonalarida ijtimoiy va mehnat munosabatlarini takomillashtirishning nazariy va uslubiy asoslari.....	637
Kadirova Sharofat Amonovna	

Qishloq xo'jalik korxonalarida xarajatlar hisobi va mahsulot tannarxini takomillashtirish masalalari	645
Yuldashev Sherali Xayitovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Анализ экологических факторов и их влияние на финансовую безопасность страны.....	650
Ёдгоров Сардорбек Самадович	
Superior directions, modern trends and prospects for the development of the financial market.....	655
Narziyeva Guzal Baxtiyorovna, Raximova Umida Rabbimovna	
Kichik biznesning eksport salohiyatini oshirishda jahon tajribasi	659
Kambarova Sh. M.	
Theory and practice of evaluation of capital assets in Uzbekistan.....	665
Usmonov Bunyod	
Xizmat ko'rsatish sohasini asosiy tarmoqlariga yo'naltirilgan global investitsiyalar holati va prognozini tahlili	668
Muxammadiyev Kamoliddin G'ulomiddinovich	
Методологические основы банковского кредитования и классификация факторов, влияющих на особенности получения кредитов	672
Каримова Азиза Махомадризовна	
Sanoat salohiyati va omillar unumdorligini iqtisodiy-statistik baholash usullari.....	676
Kasimov Azamat Abdukarimovich	
Цифровизация банков: риски и стратегии управления финансовыми активами в цифровой эпохе.....	682
Кодиров Бобур	
Davlat-xususiy sherikligi asosida iqtisodiyot tarmoqlarining investitsion salohiyatini oshirishning o'rta muddatga mo'ljallangan istibollari (O'zbekiston temiryo'llari AJ misolida)	689
Qodirov Jasurbek Sharofitdinovich	
Banklarda mummoli kreditlar bilan ishlash: samarali strategiya va yondashuvlar	696
Mirsaliyev Erkin Ergashevich	
Agrosanoat ishlab chiqarishining raqobatbardoshligini oshirish va uning innovatsion rivojlanish bilan o'zaro bog'liqligi	700
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich, Muxtorova Oydin Sayfiddin qizi	
Hududlar iqtisodiyotini oshirishda investitsiyalarning roli	707
Akishova Shaxnoza Davlet qizi	
Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarning iqtisodiy salohiyatini shakllantirish mexanizmlari	712
Erdonov Muhammadamin Erdon o'gli, Ibragimov Shoxrux Baxtiyorovich, Ataqulov Jahongir Valijon ug'li	
Sug'urtada andarrayting xizmatini (ARDL) modeli tahlili asosida takomillashtirish	717
Mirzoyev Sayfulla Fayzulloyevich	
Роли банков в повышении привлекательности инвестиционной среды в Узбекистане.....	727
Насиров Дилшод Фарходович	
Пути улучшения инвестиционного климата в Республике Узбекистан	731
Нозимов Элдор Анварович, Санатиллоев Ферузшох Бахтиёр угли	
Iqtisodiyot, atrof-muhit, jamiyat va madaniyat o'rtasidagi muvozanatga – obodonlashtirish xizmatlarining ta'siri.....	737
Norkulova Difuza Zoxidovna, Xayitov Jamshid Xolvoyevich	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	741
Нуриллаев Рахмат Ярашевич, Нуриллаев Шердил Жамолiddин угли	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda tovar-moddiy zaxiralar manbalari va ularni shakllantirish amaliyoti	747
Nurmanov Ulugbek Anorbayevich	
Yer rentasi mulkchilik munosabatlari rivojlanishning zaruriy sharti sifatida.....	752
Abdunazarov O.	
Формирование и развитие цифровой экономики (на примере российской федерации и Республики Узбекистан)	756
Ким П. В.	
Tijorat banklari korporativ boshqaruvida bank xizmatlari samaradorligini	760
Kudratov Sunnatulla Ropijanovich	
Tijorat banklari depozit siyosatining banklar resurs salohiyatini oshirishdagi roli	764
Jo'rayev Isroil Ibrohimovich	
Ways of Development of Electronic Commerce in Uzbekistan	770
Javlijev Nuriddin Bektemir o'g'li	
Hydro Energy as the Important Factor of the "Green Economy"	775
Isroilov Xusanboy Ibrohimjon o'g'li	
Navoiy viloyatida turizmni rivojlantirish	781
Isomiddinov Sherzod Sirojiddin o'g'li, Azamatova Nozima Jaxongirovna	
Mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligi (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida).....	784
Halimova Dilora Olimboyevna	
Davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha daromadlilik egri chizig'ini aniqlashning fiskal va monetar siyosatni muvofiqlashtirishdagi ahamiyati.....	787
Hakimov Hakimjon	
Intellectual mulkni boshqarish jarayonlarni o'rganishning nazariy muammolari	793
Tirkashyev Farhod Mahmudovich	

Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	796
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova	
Роль Среднеазиатских коллекций в развитии музеев России	801
Абдуллаева Нигора Санжаровна	
Hududlarda inklyuziv turizmni rivojlanish muammolari va istiqbollari.....	804
Qo'ziyoyev Boxodir Azzamboy o'g'li, Ibragimov Behruz Ravshan o'g'li	
Oliy ta'lim tizimida talabalar bilimini yuksaltirish jarayoni: muammolar va yechimlar	808
Hakimov Nazar Hakimovich, Vaxobova Marg'uba Abduxamidovna	
Yashil iqtisodiyot: mazmun mohiyati, nazariya va amaliyot	812
Yuldashev Mutallib Ibroximovich	
Samarqand viloyatida iste'mol tovarlar bozori tahlili	819
Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna	
"HAVAS COMFORT MEDEL" MChJda marketing xizmatini tashkillashtirish va uning samaradorligini oshirish yo'llari	823
Musyeva Shoira Azimovna	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini soliqlar vositasida rag'batlantirishning klassik nazariyalaridan foydalanish imkoniyatlari.....	831
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	
Yoshlarning ish bilan bandligini ta'minlashning asosiy yo'nalishlari.....	837
Mamaraximov Bekzod Erkinovich	
Chakana bank xizmatlarini rivojlantirish hududlar barqaror rivojlanishining omili sifatida	841
Niyozov Zuxur Davronovich	
Raqamli texnologiyalar asosida oziq-ovqat ta'minoti zanjirini rivojlantirish omillari	845
Yusupov Muxiddin Soatovich	
O'zbekistonda korporativ kreditlash amaliyotini rivojlantirish orqali investitsiya jalb qilish imkoniyatlari.....	855
Asatullayev Alisher	
Davlat budjeti jarayonini takomillashtirish masalalari	860
Ataxanov Bekpo'lat Abdullayevich	
Особенности применения теории игр в задачах организационно-экономического механизма тепличного хозяйства	866
Дурманов Акмал Шаймарданович	
Yuridik shaxslar mol-mulkini soliqqa tortishni rivojlantirish yo'llari	872
Gadayev Jaxongir Muhammadi o'g'li	
Some Principle Issues in the Effective use of Budget Funds in Universities	876
Khairiddinov Sh. B.	
Directions of Using Negotiations in Keeping Peace and Ensuring Stability in Society	879
Khoidarova Fariza Tukhtabaevna	
Elektrotexnika sanoati korxonalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanish.....	883
Mamayusupova Mashxura Sodiqovna	
Elektron tijoratning zamonaviy iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish va uni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini aniqlash	887
Maxmudov Lazizbek Ubaydullo o'g'li	
Foreign Direct Investment and Electricity Consumption During Uzbekistan's Green Transition	896
Nurbek Khalimjonov	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini qarz kapitali orqali moliyalashtirishni takomillashtirish.....	902
Oblomuradov Narzullo Naimovich, Shavkatov Navruzbek Shavkatovich	
Mol-mulk solig'ining soliqqa tortish tartibini takomillashtirish.....	910
Poyonov Bobur Bekmurod o'g'li	
Konfutsiychilik axloqiy negizlarida olamiy tartibot.....	916
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
"Yashil iqtisodiyot"ni joriy etish istiqbollari	923
Saloxov Sirojiddin Sadriddin o'g'li	
Investitsiyaning iqtisodiy mohiyati va O'zbekiston iqtisodiyotida tutgan o'rni.....	928
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
O'zbekiston qishloq hududlarida maishiy xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish.....	933
Sharifov Shuhrat Saidahmadovich	
Exploring Big Data Applications for Knowledge Management in Higher Education Administration.....	936
Shakhzod Saydullaev	
O'zbekiston sug'urta bozorida qayta sug'urta faoliyatini rivojlantirish istiqbollari.....	944
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Ekologik turizmning turlari va uni tashkil etishda tabiiy resurslarning ahamiyati.....	950
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li	
Mamlakatga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion jozibadorlikni oshirish istiqbollari	954
To'laganova Ruhshona Farrux qizi	
Raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida maktabgacha ta'lim xizmatlarini holati	959
Umurzakova Dilnoza Egamberdiyevna	
Issues of Improving Production Cooperation in the Industry Network of Our Country	964
Xomidov Mirodiljon Xasanboy o'g'li	

Foydaning soliq obyektini sifatida shakllantirish zaruriyati.....	971
Yo'ldasheva Mohiraxon Ochestva	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	975
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna	
Soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi munosabatlarning yangi tizimi sharoitida soliq nazorati.....	980
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich	
"Ijtimoiy himoya yagona reyestri" axborot tizimining aholini ijtimoiy himoya qilishdagi o'rni.....	984
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'nalishlari.....	991
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich	
Анализ влияния цифровой экономики на эффективность налоговых органов	996
Бобомуротова Манзура Панжи кизи	
Tadbirkorlik muhitini yaxshilash orqali kambag'allikni qisqartirish va aholi daromadlarini oshirishning iqtisodiy-ijtimoiy ahamiyati.....	1000
Irmatova Lola	
Korxonalarda pul mablag'lari auditini takomillashtirish yo'llari.....	1005
Karamatova Noiba Xusniddinovna	
Hududlarda inklyuziv turizmni rivojlanish muammolari va istiqbollari.....	1010
Qo'ziyev Boxodir Azzamboy o'g'li, Ibragimov Behruz Ravshan o'g'li	
Yashil iqtisodiyotga o'tish ekologik barqarorlikning muhim omilidir	1014
Yuldashev Farhodbek Abdumutalibovich	
Strategik boshqaruv hisobini tashkil etish asoslari va tamoyillarini takomillashtirish.....	1017
Pardayeva Shahnoza Abdinabiyevna	
Факторы развития культурного туризма в Узбекистане	1022
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida oilaviy korxonalarning xizmatlar ko'rsatish sohasidagi o'rni va funksiyalari	1026
Tog'ayeva Dilnoza Azamatovna	
Совершенствование методологии исследования демографических процессов	1031
Тула Нодирбек Баходир угли	
Инновационные технологии в сфере страхования.....	1037
Хайдарова Нигинахон Шухрат кизи	
Iqtisodiyotni innovatsion isloh qilish sharoitida yer hisobini yuritishning ahamiyati.....	1042
Hojiyev Qo'chqor Mamadiyrovich	
Qattiq maishiy chiqindilarni utilizatsiya qilish orqali qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanishni takomillashtirish.....	1047
Sherqulov Nodir Erkin o'g'li	
Мировой опыт использования денежных и натуральных трансфертов в социальном обеспечении	1052
Гулноза Тохировна Самиева	
Davlat xaridlarini amalga oshirish orqali raqobatni rivojlantirish yo'llari	1057
Majidov Nizomjon	
Raqamli iqtisodiyot davrida kontent marketingdan foydalanish va uning bosqichlari	1064
Tohirjonov Ahmadjon Tohirjon o'g'li, Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna	
Aksiyadorlik jamiyatlari kapitalini shakllantirish manbalari va usullarini takomillashtirish.....	1070
Norqulov Mirsaid Tulqin o'g'li	
Qishloq xo'jaligi sohasida investitsion jozibadorlikni oshirish zaruriyati	1075
Badalov Jamshid Jamolovich	
Foyda solig'i tushumi va uning O'zbekiston soliq-budjet tizimidagi ahamiyati.....	1080
Shirinov Sabir Erkinovich	
O'zbekistonda davlat korxonalari aksiyalarini moliya bozorlarida sotishni jadallashtirish yo'nalishlari	1084
Anvar Eshmatov	
Baliqchilik xo'jaliklarida xodimlar bilan hisob-kitoblar hisobining tashkiliy va uslubiy jihatlari	1088
Ametova Nasiba Danilovna	
Tijorat banklari tomonidan eksportyor korxonalarning kreditlash amaliyotini takomillashtirish	1092
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Digital Transformation of Tax Systems.....	1096
Boburjon Turanboyev Qodirjon o'g'li, Musabekov Sherali Nazarali o'g'li	
Yangi O'zbekistonda xotin-qizlarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshirish yo'nalishlari.....	1101
Raxmonova Aziza Tolibovna	
Transitioning to a Green Economy and Implementing Sustainable Technological Changes in Uzbekistan	1106
Umarov Elshod G'ulom o'g'li	
Texnik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalari daromadlari tarkibi va ularning o'ziga xos jihatlari.....	1112
Yuldashov Elmurod Abduljalil o'g'li	
Совершенствование системы профессионального управления жилищно-коммунальным хозяйством Узбекистана	1116
Икромовна Ханифа Одилевна	
Sanoat korxonalarini kreditlash amaliyotining zamonaviy holati.....	1121
Kamalova Jamila	
O'zbekistonda davlat ishtirokidagi korxonalarning huquqiy maqomi va ularni isloh qilishning istiqbollari	1125
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	

Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'lari va ulardan foydalanish to'g'risidagi bajarilishlarga oid hisobotni tuzish va taqdim etish tartibi	1131
Ne'matov Oybek Ismatullayevich	
Предприятие автомобильной промышленности как объект реализации концепции устойчивого развития	1136
Туйчиев Комилжон Лазизович	
Tijorat banklari aktivlari diversifikatsiyasining nazariy ahamiyati	1143
O'ktamova Nozima Narzulla qizi	
Tijorat banklarida yangi masofaviy bank xizmat turlarini rivojlantirish	1146
Umarov Abdulquddus Abdilxatovich	
Некоторые вопросы эконометрической оценки CES – функций и их практическое применение в экономических задачах	1151
Шадиева Гулнора Мардиевна, Усманов Фарзод Шохрухович	
Использование искусственного интеллекта в спортивной индустрии.....	1158
Усманова Дилфузахон Иброхимовна	
The Role and Significance of Internal Audit as an Effective System of Internal Control in Business Entities	1163
Po'latov Sherzodbek Oybek o'g'li, Farmonov Ilhomjon Iqboljon o'g'li	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishni takomillashtirish (Andijon viloyati misolida)	1168
Xolmatov Sanjarbek Xojimamatovich	
O'zbekiston temir yo'l transport tizimi rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari.....	1174
Qilichev Umid Ibadullayevich	
Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi sharoitida raqamli banklar resurslarini oshirish choralari	1181
Xamraqulova Gulnozaxon Faxriddin qizi	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kredit foiz stavkasini muvofiqlashtirish masalalari	1185
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
O'zbekistonda Islom banklari faoliyatini tashkil etishning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	1191
Vasiyev Alisher Samiyevich, Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Islom iqtisodiyotining mohiyati.....	1197
Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Budjet mablag'larini taqsimlanishi va maqsadli sarflanishida inson kapitalidan foydalanish va jamoatchilik nazoratining samaradorligi	1201
G'ofurov Bekzod Fayzulla o'g'li	
Maxsus iqtisodiy zonalar investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishda tarif va notarif mexanizmlaridan foydalanish imkoniyatlari	1207
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li	
Перспективное развитие промышленной кооперации между странами	1212
Назарова Раъно Рустамовна, Жартай Жанибек Маратулы	
Soliqlar yig'iluvchanligini oshirishga ta'sir etuvchi omillar	1218
Berdiyeva Uguloy Abduraxmanovna	
Ta'lim sifatini ta'minlash oliy ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirishning asosiy omili.....	1222
Nematov Inatillo Ubaydullayevich	
Aholiga ko'rsatiladigan bank xizmatlarini takomillashtirish.....	1228
Umurzakova Adiba Ochilovna	
Tijorat banklari resurslari shakllanishining manbalari va yo'llari.....	1232
Raxmanov Ilhom Xurramovich	
Факторы развития культурного туризма в Узбекистане	1238
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Пути эффективного использования внутренних инвестиций в национальной экономике.....	1242
Рафиева Зарина Хусановна	
Development of the Country's Economy Through the Development of the Stock Market in Developing Countries	1246
Akhmedov Doniyorbek	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotini rivojlanishi va uning asosiy yo'nalishlari	1250
Azizova Manzura Ibragimovna	
The theoretical importance of product cost reduction in industrial production.....	1254
Dilfuza Baxramovna Safarova	
Fond bozorlarining tashkil etilishi va rivojlanish tendensiyalari.....	1261
Shamsiyev O'ktam Sayfitdinovich	
Mamlakatda davlat tibbiyot muassasalarining tutgan o'rni va ularni rivojlantirish yo'nalishlari.....	1266
Sultonova Mushtariy Abdulabbosovna	
Obligatsiyalar bozorida banklarning ishtiroki va ahamiyati.....	1272
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li	
Milliy iqtisodiyotimizda investitsiya portfelini shakllantirishning nazariy asoslari	1277
Ibragimov Gafurjan Axmetovich	
Kompaniyalarning tashqi savdo faoliyatini moliyalashtirishning nazariy asoslari va xorij tajribasi.....	1282
Ibragimov Mansur Axmedovich	

Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	1286
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich	
Ключевые факторы успеха в мотивации и управлении проектными командами.....	1295
Мансурова Севара Мансуровна	
Mehmonxona biznesida CRM tizim xizmatlarini loyihalash	1298
Ishanxodjayeva Dilfuza Erkinovna	
Внедрение цифровой трансформации высших учебных заведений.....	1302
Кучаров Абдор Сабиржанович, Абдурахмонов Абдумалик Абдурашидович, Набиева Нилуфар Наби қизи	
Mamlakatimizda masofaviy bank xizmatlarini ko'rsatuvchi tizimning rivojlanish tendensiyasi	1310
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashning nazariy asoslari.....	1319
Davronov Saxobiddin Faxriddinovich	
O'zbekistonda suv zaxiralaridan foydalanishning retrospektiv tahlili	1324
Axmedov Sayfullo Normatovich	
Raqamli iqtisodiyot rivojlanishida to'lov tizimlarining o'rni	1334
Ismailov Xusanboy Mahammadqosim o'g'li, Rizayev Anvar Baxtiyorovich	
Fostering Entrepreneurship and Enhancing Women's Employment: The Uzbekistan Perspective	1338
Kholiyorova Shokhista	
Zamonaviy soliq tizimlarining amal qilish xususiyatlari	1341
Taniyev Ahmadjon Bahromovich	
Mamlakatimizda tijorat banklarini tashkil etishning huquqiy asoslari.....	1347
Masharipov Maxmud Bekturdiyevich	
Mamlakat iqtisodiyotining samarali rivojlanishida hayot sug'urtasining o'rni	1352
O. Jono'zoqov	
Sanoatda resurs tejamliligini ta'minlash orqali barqaror rivojlanishga erishish	1358
Ergashev Sanjarbek Sobirjon o'g'li	
Southeast Asia's Green Economy and Environmental Taxation	1364
Fayzieva Nargiza Rabimovna	
Tijorat banklari biznesini boshqarishning asosiy yo'nalishlari va tahlili.....	1371
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich	
O'zbekiston Respublikasida islom banklarini tashkil etishda xorij tajribasining o'rni.....	1375
Yo'ldosheva Iroda Ibodulla qizi	
Baliqchilik tarmog'ida samaradorlikni baholash masalalari.....	1380
Fayziyev Oybek Raximovich, Aitimbetov Amirbek Koishibekovich	
Qishloq xo'jaligida innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishning huquqiy-iqtisodiy asoslari va davlat siyosati..	1389
Xalikov Suyun Ravshanovich	
O'zbekiston Respublikasi hududlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ilmiy yondashuvlar	1394
Mullabayev Baxtiyarjon Bulturbayevich	
O'zbekistonda davlat-xususiy sherikchilik loyihalarida islomiy moliyalashtirish konsepsiyasini asoslash va joriy etish.....	1401
Zayniddinov Ruhiddin Xusniddin o'g'li	
Korxonalar faoliyatini ifodalovchi umumiy ko'rsatkichlar asosida reytingni aniqlash	1411
Maxkamboyev Komil Abdulkakovich	
Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlashda klaster-kooperatsiya tizimi samaradorligini oshirish masalalar	1416
Xo'jaqulova Nigora Rustamovna	
Kimyo tolalari asosida to'qimachilik sanoatini diversifikatsiyalash.....	1424
Raximov Furqat Jalolovich	
Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish istiqbollari.....	1431
Alimbayeva Sevara Alimbayevna	
O'zbekistonda islom banklarini tashkil etish zaruriyati va rivojlantirish imkoniyatlari	1437
Yo'ldosheva Iroda Ibodulla qizi	
Yalpi sug'urta mukofoti hajmiga ta'sir etuvchi omillar asosida sug'urta bozorini ekonometrik tahlili.....	1441
Mirzayev Bobur Soyibjonovich	

YALPI SUG'URTA MUKOFOTI HAJMIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR ASOSIDA SUG'URTA BOZORINI EKONOMETRIK TAHLILI

Mirzayev Bobur Soyibjonovich

I.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti nodavlat oliy ta'lim tashkiloti,
"Iqtisodiyot" fakulteti, "Moliya" kafedrası mudiri, dotsent

Annotatsiya: Maqolada sug'urta faoliyati bozor iqtisodiyoti moliyaviy infratuzilmasining ajralmas tarkibiy qismi va iqtisodiyotning yaxlitlikda barqaror rivojlanishini taminlovchi muhim omillardan ekanligi va bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarishning uzluksizligini ta'minlashda va aholini ko'ngilsiz hodisalardan himoya qilishda sug'urtaning o'ziga xos muhim o'rni to'g'risida fikr yuritilgan. Shu bilan birga, yalpi sug'urta hajmiga ta'sir etuvchi omillar ekonometrik tahlili amalga oshirilgan.

Kalit so'zlar: sug'urtaga talab, yalpi sug'urta, sug'urta zahirasi, sug'urta koplarnasi, sug'urta mukofoti, investitsiya, ekonometrik model, model parametrlari.

Abstract: The article discusses the fact that insurance activity is an integral part of the financial infrastructure of the market economy and one of the important factors that ensure the stable development of the economy in its entirety, and the unique important role of insurance in ensuring the continuity of production in the conditions of the market economy and protecting the population from unpleasant events. At the same time, an econometric analysis of the factors influencing the volume of gross insurance was carried out.

Key words: demand for insurance, gross insurance, insurance reserve, insurance coverage, insurance premium, investment, econometric model, model parameters.

Аннотация: В статье рассматривается тот факт, что страховая деятельность является составной частью финансовой инфраструктуры рыночной экономики и одним из важных факторов, обеспечивающих стабильное развитие экономики в целом, и уникальная важная роль страхования в обеспечении непрерывности производства в условиях рыночной экономики и защиты населения от неприятных событий. При этом был проведен эконометрический анализ факторов, влияющих на объем валового страхования.

Ключевые слова: спрос на страхование, брутто-страхование, страховой резерв, страховое покрытие, страховая премия, инвестиции, эконометрическая модель, параметры модели.

KIRISH

Hozirgi davrda sug'urtalash mamlakat iqtisodiyotining moliyaviy-xo'jalik munosabatlari tizimida muhim ahamiyat kasb etadi. Aholi, tadbirkorlik subyektlari, iqtisodiyotning boshqa subyektlari sug'urtalashni tabiiy ofatlardan ko'riladigan zararlar, kutilmagan hodisalar, o'z tijorat faoliyati va boshqalar bilan bog'liq xarajatlarni qoplashni kafolatlovchi iqtisodiy tizimlar sifatida talqin qiladilar.

Sug'urtalash, ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligi, sug'urta holatlari ro'y berganda insonlarning yuqori turmush sifati va daromad darajasini ta'minlab berishga qaratiladi ^[1]. Sug'urta himoyasini taqdim etish, risklarni oshirish bilan bog'liq tarmoqlarning yaratilishi hamda ilmtalab etuvchi tarmoqlarni muvaffaqiyatli amal qilishi uchun imkoniyat yaratadi.

AQShda sug'urtaning mamlakat yalpi ichki mahsulotiga nisbatan ulushi 11,8% bo'lsa-da, mukofotlar hajmi ancha past bo'lgan ayrim bozorlarda, masalan, Buyuk Britaniyada (399 mlrd. AQSh dollari) sug'urtaning uning iqtisodiyotidagi salmog'i yuqori bo'lib, 12,5% ga yetdi. Dunyoning eng yaxshi 15 ta sug'urta bozorining oltitasida sug'urta yalpi ichki mahsulotga nisbatan ikki xonali raqamga ega bo'lib, bu sug'urtaning ularning iqtisodiyoti uchun ahamiyatini ta'kidlaydi. Gonkong 20% ga yaqin bo'lib, reytingda yetakchilik qilmoqda. Tayvan va Janubiy Koreyada bu ko'rsatkich mos ravishda 14,5% va 10,7% ga teng ^[2]. Keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, O'zbekiston sug'urta sohasi mamlakat yalpi ichki mahsulotida juda kam ulushni egallaydi. Shu bilan birgalikda, sug'urta sohasi juda katta foydalanilmayotgan potentsialga egadir.

Dunyoda eng yirik sug'urta va qayta sug'urta hamda o'z tadqiqot institutiga bo'lgan Swiss Re Group tashkilotining ma'lumotiga ko'ra ^[3], 2021-yilda jahon sug'urta mukofotlari 6,9 trln. AQSh dollariga yetgan. Jahon sug'urta bozorida yetakchi o'rinda AQSh, Xitoy, Yaponiya davlatlari bo'lib, ularning bozordagi ulushi 58% dan oshadi. Swiss Re instituti tadqiqotiga ko'ra COVID-19 pandemiyasidan keyin sug'urta bozori o'zini oldingi o'sish sur'atlarini tiklab oladi. Swiss Re instituti prognoziga ko'ra 2022-yilda sug'urta bozorining 3,9% ga usishi kutilmoqda. Natijada, shu yilga kelib sug'urta mukofoti 7 trln. AQSh dollaridan oshadi. Bu davrda Xitoy davlatida sug'urtaning yuqori o'sishi kuzatiladi. Jahon iqtisodiy forumi tomonidan tayyorlangan yillik The Global Risks Report–2022 hisobotida ^[4] keltirilishicha, kovid pandemiyasidan ham xavfliroq bo'lgan global risklar keltirib o'tilgan. Bular orasida atrof-muhit o'zgarishi risklari, ayniqsa, katta talofatlarga olib kelishi ta'kidlangan. Shuningdek, sug'urta biznesi uchun xavfli risklar sirasiga yuqumli kasalliklar, iqtisodiy krizislar va ekstremal tabiat hodisalari kiritilgan.

Sug'urta yig'implarining yildan-yilga o'sib borishiga qaramay, hozirgi kunda sug'urta yig'implarining hajmi respublika yalpi ichki mahsulotiga nisbatan 0,7 foizni tashkil etadi. Dunyo bo'yicha ushbu ko'rsatkich o'rtacha 7,3 foizni tashkil etadi ^[5].

O'zbekiston Respublikasida sug'urta bozorini sig'imi jahon bo'yicha sug'urta bozorini o'rtacha sig'imidan qariyb 15 barobarga kamligi sug'urta bozorini rivojlantirish zaruriyatini ko'rsatadi. Shu sababli, O'zbekiston Respublikasi sug'urta bozorini rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va ularning ta'sirini miqdoriy baholash muhim hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Respublikamizda sug'urta bozorini rivojlantirish va raqamlashtirish masalalari borasida ham biroz tadqiqot ishlari olib borilgan. Xususan, N. I. Abduraxmonova, N. D. Musurmonovlar (2022) ^[27] tomonidan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida agrar sektordagi tarkibiy o'zgarishlar o'rganilgan bo'lsa, O. R. Fayziyev (2022) ^[26] tomonidan esa, bugungi kunda jahon sug'urta bozorida raqobat keskin kuchaygan bir vaqtda potensial sug'urta qildiruvchilarga onlayn rejimda sug'urta xizmatlarini ko'rsatish rivojlangan davlatlarning tegishli ko'rsatkichlaridan ancha ortda qolayotganligini ilmiy ishlarida tatqiq etib, O'zbekiston sug'urta bozorini raqamlashtirish asosida boshqarish va sug'urta kompaniyalari tomonidan taklif qilinayotgan sug'urta xizmatlarini raqamli sug'urta xizmatlariga o'tkazish masalalariga alohida e'tiborini qaratgan.

Bundan tashqari, ko'plab adabiyotlarda sug'urta bozori rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar tahlil qilingan. Olimlar turli nuqtayi nazardan, shu jumladan, mikro va makroiqtisodiy jihatdan tahlil qilishgan. Arena (2008) ^[6], Li v.b. (2006) ^[7] va Anghelache v.b. (2019) ^[8] turli mamlakatlar ma'lumotlaridan foydalangan holda sug'urta rivojlanishi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik bo'yicha tadqiqot olib borishgan. Hong v.b.(2014) ^[9], Tang (2015) ^[10], Gao (2018) ^[11] va Vang (2019) ^[12] Xitoyda sug'urta va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi munosabatlarni o'rganganlar. Ular iqtisodiy o'sish sug'urtaga bo'lgan talabga ta'sir ko'rsatganligi va aholining moliyaviy holati sug'urta xizmatlarini sotib olish qobiliyatini ko'rsatganligi sababli iqtisodiy o'sish sug'urta rivojini sezilarli darajada oshirishini aniqlashdi. Zxou F. J. (2014) ^[13], Yuan Y. M. (2015) ^[14], Yang R. va Zhu J. M. (2019) ^[15] pul-kredit siyosatining sug'urta bozoriga ta'siri borasida tadqiqot olib borishgan. Ularning tadqiqot natijalariga ko'ra, pul-kredit siyosatining turli shakllari sug'urta sohasining rivojlanishiga turlicha ta'sir ko'rsatadi. Hu va Chen (2012) ^[16], Vang (2019) ^[17] va Paunika v.b. (2019) ^[18] inflyatsiya narx oshishi bo'yicha inflyatsion kutilmalar va uzoq muddatli sug'urtaga talabning tushishiga olib kelishini aniqlagan holda inflyatsiyaning sug'urta sanoatini rivojlantirishiga ta'sirini o'rganishgan. Tian (2017) ^[19] tadqiqotlari Xitoyda sug'urta sanoyati rivojlanishini empirik tahlil qilishga asoslangan. Ularning tadqiqotlarida milliy jamg'armalar va asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar sug'urta sanoati rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillar ekanligini aniqlangan. Shu bilan birgalikda, Zhou X. L. va Guo J. L. (2012) ^[20] va Tian (2017) ^[21] aholi jon boshiga to'g'ri keladigan sug'urta xarajatlari va foiz stavkasi o'rtasida zich teskari korrelyatsiya borligini aniqlagan.

Xitoylik olimlar L. Xan, D. Li, Yu. Tian va boshqalar tomonidan 1994-2005 yillardan iborat bo'lgan davr va 77 ta mamlakatni qamrab olgan holda umumlashtirilgan momentlar usuli modelidan foydalanib olib borilgan tadqiqotda sug'urta bozori rivojlanishi va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik o'rganilgan. Tadqiqotda mamlakatlar rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarga bo'lib o'rganilgan. Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun sug'urta bozori jumladan, hayot sug'urtasi rivojlanishining ahamiyati rivojlangan mamlakatlarga nisbatan yuqori ekanligi aniqlangan ^[22].

Boshqa olimlar Ch. Yuan va Yu. Jiang ^[23] tomonidan olib borilgan tadqiqotda Xitoyda sug'urta sohasida amalga oshirilgan islohotlar va so'nggi yillar mobaynida sug'urtaga bo'lgan talabning oshishi natijasida sug'urta bozorini jadal rivojlantirishga erishilgani ta'kidlangan. Ular tomonidan 2000-2012-yil hududlar kesimidagi ma'lumotlar asosida umumiy sug'urta va hayot sug'urtasiga bo'lgan talabga ta'sir etuvchi omillar tadqiq etilgan.

Fransiyalik tadqiqotchilar P. Pikarda va J. Pinquet ^[24] tomonidan yirik moliya-sanoat guruhlar tomonidan shu guruhga kiruvchi kompaniyalarning risklarini sug'urtalash uchun tashkil etiladigan sug'urta kompaniyalari

o'rganilgan. Bunday sug'urta kompaniyalari markazlashmagan tarkibiy bo'limlardan iborat moliya-sanoat guruhiga kiruvchi kompaniyalarning risklarini qayta sug'urtalovchilarga optimal taqsimlash bilan shug'ullanadi.

Simona Laura Dragos va Kristian-Mixai Dragos^[25] tomonidan olib borilgan tadqiqotda multiplikativ regresion modelidan foydalangan holda Yevropadagi 31 davlat misolida sug'urtaga bo'lgan institutsional talabni baholangan. Ushbu tadqiqotda ular hayot sug'urtasi rivojlanishida biznes yuritish erkinlik darajasi, soliq yuki va davlat xarajatlari eng ahamiyati yuqori bo'lgan ko'rsatkichlardan hisoblanadi, degan xulosaga kelgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Sug'urta bozorini barqaror rivojlanishini ta'minlashda jarayon borishini oldindan baholay bilish muhim omil sanaladi. Bu borada jarayonni matematik va statistik usullar yordamida tahlil qilish, ekonometrik modellar yordamida prognozlashtirish usullardan foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Shunday ekan, Sug'urta bozorini rivojlantirishini ifodalovchi ko'rsatkichga aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YAIM, inflyatsiya, savdoning ochiqlik indeksini sug'urta mukofotlariga ta'sirini ekonometrik usullar bilan baholashdan iborat.

Sug'urta bozorini rivojlanishi va rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni tadqiq etilgan tadqiqotlarni o'rganish, sug'urta bozorini rivojlantirishni ekonometrik usullarini qiyosiy solishtirish, ekonometrik model asosida baholangan qiymatlarni iqtisodiy jihatdan taqqoslash va tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, ilmiy abstraksiyalash, ma'lumotni guruxlash, analiz va sintez, induksiya va deduksiya usullaridan keng foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Sug'urta bozorining statistik tadqiqoti sug'urta faoliyatiga tegishli ma'lumotlarni to'plashga asoslangan. Sug'urta bozorini statistik kuzatish jarayoni kishilik jamiyatining va undagi alohida olingan guruhlarining moddiy va ma'naviy manfaatlariga turli ijtimoiy xodisalar, tabiiy, texnogen va inson faoliyati bilan bog'liq jarayonlarning ta'sirlarini mukammal o'rganishni talab etadi. Ya'ni kishilik jamiyatiga ta'sir etuvchi u yoki bu hodisalarning ro'y berishi sug'urta obyektlari orasida sug'urta hodisasi ro'y berish ehtimoliga va sug'urta hodisalarining zararlilik darajasiga ta'sirini aniqlamasdan turib raqobatli sug'urta tizimini shakllantirib bo'lmaydi.

Sug'urta faoliyatining rivojlanishi sug'urta bozorini statistik o'rganishni to'g'ri tashkil etilishiga bevosita bog'liqdir. Sug'urta faoliyati imkon qadar ko'proq sug'urtalanuvchilardan sug'urta badallarini yig'ib, muayyan sug'urta hodisalari yuz berganda ularga kafolatlangan sug'urta to'lovlarini to'lash orqali o'z zimmalariga olgan majburiyatlarini bajarishga, istiqboldagi sug'urta to'lovlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan sug'urta rezervlarini shakllantirishga qaratilgan.

Hozirgi kunda Respublika sug'urta tashkilotlarida statistik hisobotlarni yuritish, hisobotlarni tayyorlashda hal qilinishi lozim bo'lgan muammolar mavjud. Ayniqsa, Respublikamizdagi sug'urta faoliyatining o'ziga hos tomonlarini inobatga olgan holda, ularni ko'rsatkichlarini statistik usullarda o'rganish va tahlil qilish, bozor iqtisodiyoti talablariga mos ravishda yuritish hozirgi kunning dolzarb muammolaridandir. Ushbu muammolarning ijobiy hal etilishi sug'urta kompaniyalarining iqtisodiy rivojlanishini ta'minlaydi.

Ta'kidlash joizki, sug'urta kompaniyalari tovar ishlab chiqaruvchilarning tavakkalchiligini, shuningdek, ishlab chiqarishga aloqador xavf-xatarlarni o'z zimmalariga olib, ishlab chiqarish jarayoni ishtirokchilarining ijtimoiy va boshqa manfaatlarini himoya qilish orqali ijtimoiy mehnat samaradorligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Bunga erishish uchun sug'urta faoliyatini statistik hisobotini to'g'ri yuritish, ma'lumotlarni yig'ishda statistikaning ilg'or usullaridan keng foydalanish, jahon miqyosida to'plangan nazariy va amaliy tajribalarni joriy qilish, shuningdek, O'zbekistonda sug'urta faoliyatini statistik o'rganishni milliy hisoblar tizimi hamda xalqaro standartlarga muvofiqlashtirgan holda tashkil etish kerak bo'ladi.

Statistik to'plamlarda sug'urta faoliyati xizmatlar tarkibiga kiritilganligi joiz sug'urta mahsuloti bo'yicha alohida ma'lumotlar keltirilmaydi.

Milliy va hududiy darajada sug'urta himoyasini hisoblashda, avval, bozorning sig'imkorligi muhim ahamiyatga ega. Buning uchun absolyut ko'rsatkichlar bilan bir qatorda nisbiy ko'rsatkichlardan ham foydalaniladi. Asosiy absolyut ko'rsatkichlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- sug'urta tashkilotlarining soni;
- sug'urta mukofotlari (jami, tarmoqlar kesimida) (2-jadval);
- sug'urta to'lovlari (jami, tarmoqlar kesimida) (3-jadval).
- aholi soni;
- YAIM;
- aholi daromadlari.

1-jadval: O'zbekistonda sug'urta bozori faoliyati ko'rsatkichlarining 2016-2022-yillardagi dinamikasi (mlrd. so'mda)

Ko'rsatkichlar	Yillar						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Sug'urta mukofoti	692,6	927,4	1635,2	1727,55	1879,3	3732,02	6231,7
2. Sug'urta qoplamasi	130,5	269,9	460,8	284,09	737,6	1235,06	2596,9
3. Sug'urta zaxirasi	566,7	766	1112,2	1332	1439	1546	1884
4. Sug'urta investitsiyasi	867,5	1482,5	2010,7	3018,7	3382,7	3746,7	4751,7
5. Yalpi mahsulot	1571,5	2339,3	3531,3	4681,96	4631,4	6350,66	8724,5

Izoh: jadval Moliya vazirligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Asosiy nisbiy ko'rsatkichlar makroiqtisodiy ko'rsatkichlar hisoblanadi. O'zbekistonning makroiqtisodiy ko'rsatkichlari asosida mamlakat sug'urta bozorining quyidagi indikatorlarini hisoblab topamiz:

1. Sug'urtani qamrab olish darajasi:

$$\text{Sug'urta mukofotlarining ulushi} = \frac{\sum \text{sug'urta mukofotlari}}{\text{YAIM (YaHM)}} = \frac{6\,231,7}{888\,300} = 0,7$$

2022-yilda YAIMda sug'urtaning ulushi 0,7% ni tashkil etmoqda. 2019-yilga nisbatan 0,3 punktga oshgan. Ammo bu dunyo bo'yicha ko'rsatkichlardan ancha kam. Jahon yalpi ichki mahsulotida sug'urta YAIMning 5-6%ni tashkil qiladi.

Sug'urtaning qamrab olish darajasi

2. Sug'urtalash zichligi:

$$\text{Jon boshiga sug'urta mukofotlari} = \frac{\sum \text{sug'urta mukofotlari}}{\text{Aholi soni}} = \frac{6\,231,7}{0,035} = 173\,102,8$$

Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan sug'urta mukofoti 173 102,8 so'mni tashkil qilyapti. Bu taxminan 15,25 AQSh dollarga teng. Dunyo bo'yicha sug'urta zichligi 883,58 AQSH dollarga teng.

Bozor iqtisodiyotining statistikasi bo'lmish "Milliy hisoblar tizimi" konsepsiyasiga ko'ra sug'urta faoliyatining yalpi mahsuloti quyidagi formula bilan hisoblanadi:

$$Q = R - c + p \pm N \quad (1)$$

bu yerda:

Q – yalpi mahsulot;

R – sug'urta mukofoti;

c – sug'urta qoplamasi (tovoni);

p – investitsion faoliyatdan olingan daromad;

N – sug'urta texnik zahiralar hajmini o'zgarishi.

Ravshanki, agar N musbat qiymatga ega bo'lsa qo'shiladi, manfiy qiymatga ega bo'lsa ayirib tashlanadi.

Yuqoridagi jadvalda O'zbekiston sug'urta bozorining 2016-2022-yillardagi asosiy ko'rsatkichlari keltirilgan. Sug'urta faoliyatining yalpi mahsulotini (1) formula bilan hisoblashda investitsiyadan olingan daromad o'rtacha 15 foiz deb olingan.

Sug'urta bozorining yalpi mahsuloti dinamikasi tahlili shuni ko'rsatadiki, uni o'sish darajasi mamlakat YAIM o'sish darajasiga yaqin bo'lsa ham, YAIMda ulushi 0,51 foizdan oshmagan. Xolbuki, rivojlangan mamlakatlarda ushbu ulush 8-10 foizni tashkil qilmoqda.

Sug'urta faoliyati o'zining mohiyatiga ko'ra ehtimollar nazariyasiga asoslangan munosabatlar tizimi bo'lganligi sababli, hodisalar orasidagi o'zaro bog'lanishlarni o'rganishda bugungi kunda sug'urta jarayonini ekonometrik modellashirishsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Tahlil jarayonda ikki xil belgilar yoki ko'rsatkichlar ishtirok etadi, biri erkli o'zgaruvchilar, ikkinchisi erksiz o'zgaruvchilar hisoblanadi. Birinchi toifadagi belgilar boshqalariga ta'sir etadi, ularning o'zgarishiga sababchi bo'ladi, shuning uchun ular omil belgilar deb yuritiladi, ikkinchi toifadagilar esa natijaviy belgilar deyiladi. Masalan, shahar ichidagi transport qatnovi ortishining yoki xaydovchilar xaydovchilik staji ozligining yo'l transport hodisalar ro'y berish ehtimolini oshiradi. Bu bog'lanishda yo'l transport hodisalar ro'y berish ehtimoli natijaviy belgi bo'lsa, unga ta'sir etuvchi kuchlar (shahar ichidagi transport qatnovi, xaydovchilar xaydovchilik staji, yo'l harakati qoidalarini buzganlik uchun jarima va jazolar darajasi va h.k.) omil belgilar bo'la oladi.

Omllarning har bir qiymatiga turli sharoitlarida natijaviy belgining har xil qiymatlari mos keladigan bog'lanish orqali korrelyatsion bog'lanish aniqlanadi. Korrelyatsion bog'lanishning xarakterli xususiyati shundan iboratki, iqtisodiyotni liberallashtirish sharoitida inflyatsiya ta'sirida narxlar turli sur'atlar bilan o'zgarishi yoki davriy kuza-tuvlar yetishmasligi natijasida vaqtlar aro ko'rsatkichlarni jamlab o'rganish mushkullik tug'dirsa, omllarning aniq daraja ko'rsatkichi noma'lum bo'lsa-da, formulalar orqali omillar o'rtasidagi bog'lanishlarni ko'rsatish imkonini beradi. Masalan, 1-jadval ma'lumotlari asosida

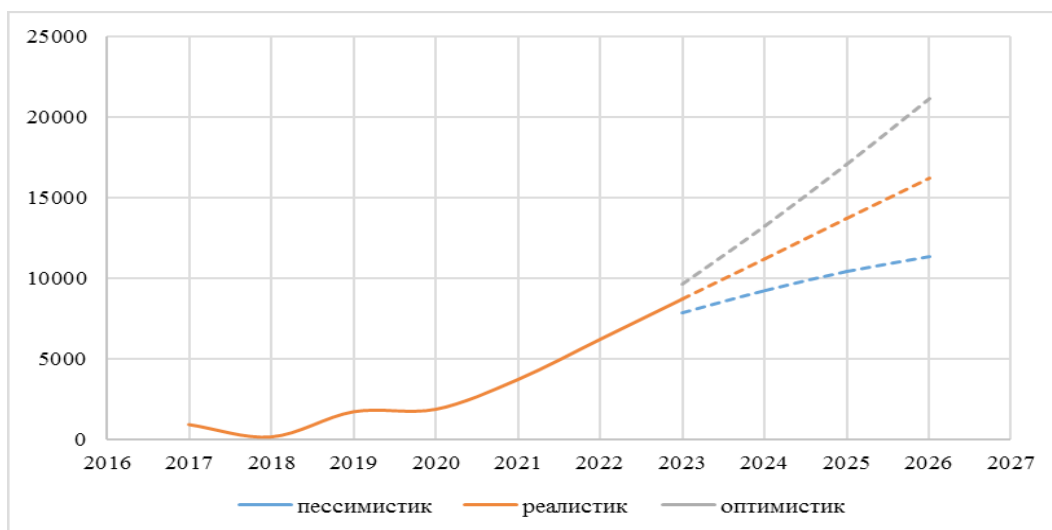
$$\ln Q = 1,28 + 0,32\ln R + 0,58\ln p$$

korrelyatsion-regression tenglama olingan. Tenglama parametrlari shundan dalolat beradiki, sug'urta bozorida sug'urta mukofotining 1 foizga o'zgarishi yalpi mahsulotining 0,32 foizga o'zgarishiga olib keladi, investsiyaning 1 foizga o'zgarishi sug'urta bozori yalpi mahsulotining 0,58 ga o'zgarishiga olib keladi.

Modeldagi parametrlarning statistik ahamiyatligini aniqlash uchun Styudent testidan foydalanildi. Birin-chidan, t-test o'tkazish uchun tjadval qiymatini aniqlaymiz. Styudent taqsimot jadvaliga ko'ra, bu model uchun $t_{\text{jadval}} = 2,57$ ga teng. Sug'urta mukofotlari o'zgaruvchisi oldidagi parametrlarning $t_{\text{haqiqiy}} = 5,59$ ga teng. Parametr ahamiyatli bo'lishi uchun $t_{\text{haqiqiy}} > t_{\text{jadval}}$ shart bajarilishi kerak. Demak sug'urta mukofotlari o'zgaruvchisi oldidagi parametr statistik ahamiyatga ega. Investitsiya o'zgaruvchisi oldidagi parametrlarning $t_{\text{haqiqiy}} = 8,04$ ga teng. Bu shuni anglatadiki, investitsiya o'zgaruvchisining yalpi mahsulotga ta'siri statistik ma'noga ega.

Modelni o'zining sifatligini aniqlash uchun F-testdan foydalanamiz. Model uchun $F_{\text{haqiqiy}} = 573,26$ ga teng. $F_{\text{jadval}} = 4,1$ ga teng. $F_{\text{haqiqiy}} > F_{\text{jadval}}$ shart qanoatlanirilganligi sababli, model statistik ahamiyatli ega.

O'zbekistonda sug'urta bozorini rivojlanishini prognoz qiymatlari 2022-yilga nisbatan 40,1% o'sish aniqlandi. Bunda 2023-yilda respublikadagi sug'urta mukofotlari 8 731 428,0 mln. so'mni tashkil qilishi aniqlandi. Keyingi to'rt yilda sug'urta mukofotlaridagi o'sish tendensiyasi o'rtacha o'sish sur'ati 53,7%ni tashkil qilishi aniqlanib, 2026-yilda sug'urta mukofotlari 16 230 534,0 mln. so'mni tashkil qilishi prognozlashtirildi.

1-rasm: Respublikada sug'urta mukofotlarining 2023 -2026-yillar uchun 3 xil ssenariy bo'yicha prognozi, (mlnr. so'mda)

Respublikada sug'urta bozorini rivojlanish tendensiyalariga ko'ra 2017-2021-yillarda sug'urta mukofotlari 3,2 barobarga oshgan. 2023-2026-yillardagi prognoz natijalari esa sug'urta mukofotlari 2,7 barobarga oshishi mumkinligi ko'rsatdi (1-rasm). Bu esa hududlarda sug'urtani rivojlanish tendensiyalari keyingi yillarda ham davom etishini ifodalab beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Berilgan prognozlar iqtisodiy ko'rsatkichlarning sug'urta bozori rivojlanganlik darajasini ko'rsatuvchi asosiy ko'rsatkich sug'urta mukofotlar hajmiga ta'siri baholash natijalariga ko'ra olingan. Asosiy makroiqtisodiy omillarning ta'sirini o'rganishdan maqsad modelga kiritilgan omillarning o'zgarishiga qarab sug'urta mukofotlarining qanday o'zgarishini aniqlash imkoniyatiga ega bo'lamiz.

Sug'urta faoliyati tijorat soha bo'lganligi sababli, sug'urta tashkilotlari ko'rsatadigan sug'urta xizmatlari narxini qabul qilayotgan risklarning darajasiga qarab belgilashni taqozo qiladi. Risklarning sodir bo'lish ehtimoli

kutilmaganda keskin ortib ketishi sug'urta tashkilotlarining moliyaviy tanazzuliga olib keladi. Ushbu kabi holatlar oldini olish uchun, sug'urta tashkilotlari doimiy ravishda risklarning dinamikasi va ularning tahlili bilan shug'ullanishlari kerak. Shu sabab sug'urta faoliyatida statistik tadqiqotlar boshqa sohalarga nisbatan ancha kengroq, ilmiy jihatdan mukammalroq darajada olib boriladi.

Sug'urta tashkilotlari o'z faoliyatlari daromadliklarini ta'minlash maqsadida doimiy ravishda mijozlar to'g'risida ma'lumotlar bazasini yuritishlari va mukammal ekonometrik tahlillar orqali raqobatli sug'urta tariflari qo'llanishini ta'minlashlari talab etiladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, sug'urta bozori faoliyatining zamonaviy matematik statistika usullari bilan tadqiq etish sug'urtalashning ko'pgina muammolarini atroflicha tadqiq qilish imkonini beradi.

Sug'urta sohasining iqtisodiy ahamiyati asosan yalpi sug'urta mukofotlari hajmining YAIMdagi ulushiga qarab baholanadi. Garchi turli mamlakatlar sug'urta mukofotlari darajasida sezilarli o'zgarish, farq mavjudligi sababli bu o'lchash sug'urta xizmatlari to'g'risida to'liq xulosani bera olmasa-da, bu usulda baholashda valyuta omili ta'sir ko'rsatmaydi. Rivojlangan mamlakatlarda yalpi sug'urta mukofotlarining hajmi YAIMning 7-8% ni tashkil etsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda bu 2%dan ham pastroq ko'rsatkichga ega.

Respublika iqtisodiyotini barqaror rivojlanishida sug'urta bozorining mamlakat mintaqalariga chuqur kirib borishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ham aytish mumkinki, rivojlangan sug'urta bozori faqat samarali faoliyat yurituvchi mintaqaviy sug'urta bozori mavjudligiga asoslanadi. Rivojlangan sug'urta infrastrukturasi sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqaror faoliyat yuritishlari, sug'urta tarmog'ini samarali boshqarish hamda ular investitsion faoliyatini qo'llab-quvvatlash va umuman aholi manfaatlari yo'lida kompleks rivojlanishlariga asos bo'ladi. Bugungi kunda, sug'urta bozori rivojlanishini asosiy shartlaridan biri, bu sug'urtalovchilarning va ularni mijozlari o'rtasida aniq va tushunarli munosabatlarning o'rnatilishidir. Bunda sug'urta bozori rivojlanishining asosiy omili mijoz uchun qulay, arzon va sifatli sug'urta xizmatlarning ishlab chiqilishi va mijozning hayoti va mulkiy manfaatlarida xavf paydo bo'lgan taqdirda, undan mijozning foydalanishi hisoblanadi. Hududiy sug'urta bozorini rivojlantirish dasturini amalga oshirishda bozorining har bir segmenti strategiyasini inobatga olinishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Шихов А.К. Страхование: Учеб. пособие для вузов. —М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000.
2. MAPFRE Economics rasmiy sayti ma'lumotlari
3. Sigma 3/2021 — World insurance: the recovery gains pace. <https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/sigma-2021-03.html>.
4. The Global Risks Report 2022, 17th Edition, is published by the World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2022.pdf
5. <https://tradingeconomics.com/united-states/life-insurance-premium-volume-to-gdp-percent-wb-data>.
6. Arena, M. (2008). Does insurance market activity promote economic growth? A cross-country study for industrialized and developing countries. *Journal of Risk and Insurance*, 75(4), 921–946.
7. Yuanyuan Li & Bertrand Wigniolle. Endogenous information revelation in a competitive credit market and credit crunch. 2016.
8. Anghelache, C., Anghel, M. G., Capusneanu, S., & Topor, D. (2019). Econometric model used for GDP correlation analysis and economic aggregates. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 53(1), 183–197.
9. Hong, M., Huang, H. Z., & Jiao, J. Y. (2014). An empirical research on factors influencing the growth of Chinese insurance industry. *Insurance Studies*, 2, 11–22.
10. Tang, X. T. (2015). Econometrical analysis of the influence factors of Chinese insurance industry development [PhD thesis]. Dongbei University of Finance and Economics.
11. Gao, X. J. (2018). Research on the relationship between insurance development and economic growth in China. *China Collective Economy*, 3, 20–22
12. Wang, X. (2019). An empirical analysis of insurance and macroeconomics in China. *Marketing Research*, 12, 24–26.
13. Zhou, F. J. (2014). An analysis on the relation between property insurance premium income and money supply in China. *Business*, 16, Article 89.
14. Yuan, Y. M. (2015). An analysis on the influence of China's monetary policy on insurance industry. *Fujian Finance*, 7, 27–30.
15. Yang, R., & Zhu, J. M. (2019). An empirical study on monetary policy and insurance development based on VAR model. *Journal of Liaoning University of Technology (Social Science Edition)*, 21(3), 13–16.
16. Hu, L., & Chen, J. (2012). An analysis on the influence of inflation on the development of insurance industry. *Insurance Studies*, 1, 30–35
17. Wang, X. (2019). An empirical analysis of insurance and macroeconomics in China. *Marketing Research*, 12, 24–26.
18. Paunica, M., Manole, A., Motofei, C., & Tanase, G. I. (2019). The impact of remittances on GDP and household consumption. An European union countries analysis. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 53(4), 97–114.

19. Tian, X. Y. (2017). The influential factors analysis and the time series analysis of the Chinese insurance industry development [PhD thesis]. Beijing University of Technology.
20. Zhou, H. L., & Guo, J. L. (2012). Analysis on affecting factors of China's life insurance product supply. *Insurance Studies*, 11, 62–74.
21. Tian, X. Y. (2017). The influential factors analysis and the time series analysis of the Chinese insurance industry development [PhD thesis]. Beijing University of Technology.
22. L. Han, D. Li, F. Moshirian and Y. Tian. Insurance Development and Economic Growth. *The Geneva Papers on Risk and Insurance. Issues and Practice* Vol. 35, No. 2 (April 2010), pp. 183-199.
23. Ch. Yuan, Y. Jiang. Factors affecting the demand for insurance in China. *Applied Economics* Volume 47, 2015 - Issue 4.
24. P. Picardava J. Pinquet. Optimal Risk Financing in Large Corporations through Insurance Captives. *The Geneva Risk and Insurance Review*, 2013, 38, (48–86)
25. S. Dragos. Life and non-life insurance demand: the different effects of influence factors in emerging countries from Europe and Asia. *Economic Research*. Volume 27, 2014 - Issue 1.
26. Fayziyev O.R. Sug'urta bozorini raqamlashtirishda xorij tajribasi / "Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti, buxgalteriya hisobi va auditni rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalalari" mavzusida Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami – Samarqand, 2023. – B. 204-208.
27. Fayziyev O.R., Abduraxmonova N.I., Musurmonov N.D. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida agrar sektordagi tarkibiy o'zgarishlar / "Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot, tahlil, auditorlik faoliyati va moliya-kredit mexanizmini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami. – Toshkent, 2022. – B. 438-442.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 11-12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.